

Fülöp László

Egy fejedelmi titkos küldetés leveleinek töredéke

Az öt levél, amely a gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban maradt fenn, mind 1634-ben íródott. Ezeket egy magát meg nem nevező, csupán B.-vel jelölt kutató közölte 1890-ben. Hogy valóban töredékről van szó, ezt két dolog is bizonyítja. Az első levél utalást tesz a címzett korábbi tevékenységére, az utolsó pedig a leendő követség második hónapjában megszakad, nem folytatódik. Ezért a sok érdekességet tartalmazó írások lényege számunkra rejtély marad. De ki is írta ezeket a leveleket és kinek szóltak? – ezt a témát szeretnénk ismertetésünkben bemutatni.

Írójuk I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1630–1648.). Pontosabban az öt levélből négyet tulajdoníthatunk a saját keze írásának. Ugyanis a harmadikat, egy nyomtatásban is három és fél oldalas írást, biztosan nem ő írta és fogalmazta meg. Erre ideje sem lett volna, de más elemek is arról vallanak, hogy megfogalmazzuk más egyén volt. Teljesen eltér a stílusa, a szóhasználat, a bonyolult mondatfűzése, a sok körülírás, amely nem jellemző a másik négyre. Csupán kézjegyével láthatta el azt, miután megismerte annak a tartalmát. A fejedelem levelei tiszteletet

adók, tömörek, kimondottan csak a leglényegesebb elemekre térnek ki. (A nagy titoktartásra hivatkozva csupán feltételezzük, hogy csak egy bizalmas embere, mégpedig a kancellár készítette helyette.)

Az öt küldemény címzettje ugyanaz a személy, chernelházi Chernel György, ősi, valamikor csak a Nyugat-Dunántúlon élt nemesi család sarja. (Később birtokmegosztással, örökösödéssel, házasságok révén elkerültek az ország más megyéibe, így például az Északkelet-Magyarországra is.¹) Életéről nem sok konkrét adatot jegyzett föl sem a családtörténetük, sem az általános genealógia. Szülei I. Pál és Mikola Anna voltak. Születési helyét, idejét nem ismerjük, egy számunkra bizonytalan forrás szerint 1649-ben hunyt el Sárospatakon. Felesége Dersy Zsófia (szülei: Dersy Gáspár és Rhédey Anna), akitől négy, felnőtt kort megért fia született (Bálint, György, Pál és István, róluk nem történik említés).

A Chernel-féle családleírásban egyetlen egy fontos mondat vonatkozik

¹ Nagy Iván: Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. III. Pest. 1858. p. 23–28.

ezen írásra: „II. György követségben is járt az erdélyi fejedelemhez Eszterházy Miklós nádor által küldetve.”² Fontos kiemelnünk, hogy ez nemcsak egyszeri alkalom lehetett, hanem többször megismétlődhetett. Így ismerhette meg közelebbről és alaposan a fejedelem ezt a nem mindennapi tulajdonságokkal rendelkező főurat, akiben aztán teljes egészében megbízott. Chernel tanult ember volt, bizonyára valamelyik nyugati egyetemen szerezte meg a jogi és a nyelvi ismereteit. Kiválóan kellett beszélnie latin nyelven („deákul is meg tudja azt mondani” – olvashatjuk a levélben), a németet nem érdemes említeni, hisz családjukban a nyugati határvidéken ez megszokott volt, az volt az anyanyelvük. Jó tárgyaló, társalkodó, fellépésű, nagyon tájékozott lehetett az akkori politikai helyzetben – talán még a külseje, termete, ruházata is megnyerő lehetett a vendéglátójának. Lehet, hogy egyben megnyerő modorú, délceg, jó kiállítású katonaeMBER volt – ez mind csak feltételezés.

A fejedelem nagyon körültekintően, mindenre odafigyelve fogalmazta meg az első, a követi feladatokra felkérő levelét. Érdemes részletesen ismertetnünk azt, illetve az első mondatot szóról szóra idézni: „Megfordulánk elménkben ím csak nem régén is kdnek Poson felé menné fáradsága lón, mind az mostani takarodó üdőnek majd elközelgetését, s mind kiváltképpen az kd életemes állapottyát... hanem házánál hadgyuk lenni.” Tehát korábbi ismeretei (levelei?) alapján tud a pozsonyi hosszú útról, hogy júniusban a gazda első kötelessége a termés betakarításának irányítása és ellenőrzése.

Azt viszont, hogy a 17. század elején az „életemes” kor mit jelentett, nem tudjuk meg. Ezután indokolja, hogy miért is van szükség milderre. „Mind életünkben, megmaradásunkban, országunkban, fejedelmi állapotunkban, gyermekeink és feleségünk megmaradásában is jár ez a fontos megbízatás” (...) „amely igen-igen secretum” (titok). Bízik Chernel hűségében, tökéletességében, ezért döntött úgy, hogy a lengyel királyhoz (a Vasa dinasztiaiból származó IV. Ulászló, 1632–1648) küldi, aki július 19-től birodalmi gyűlést hirdetett Varsóban. Egy bizalmas kísérrője lesz az úton, Dániel deák, aki szintén tud mindenről. Valószínűleg neki kettős feladat jutott. Részben írásban rögzíteni majd a birodalmi gyűlésen és a szűkebb körű tárgyalásokon elhangzottakat, és talán tolmács szerepet is betölthetett – bár erre nincs célzás.

Nézzük, miről gondoskodott a fejedelem erre az időre: részben az itthoni teendőkről, részben magáról az útról. A felesége kéréssel fordulhat segítségért a fejedelemhez. A kenyérgabona és egyéb vetemények betakarítását a „praefectus” (intéző?) irányítja, sőt később odaküldi György Bálint nevű fiát is segédkezni. Hat szekeres lovat rendelték mellé Várad városából, szolgákat pedig maga választhat az útra Patakról. Útiköltségként 500 magyar forintot kapott. A fejedelem azt javasolja, hogy Munkács felé menjenek, oda viszi utána majd Pécsi László a következő levelet. Aki a tartalmáról viszont semmit sem tud, ám megbízható küldönc. Munkácson majd jó erős parasztlovakat kap a „konha-kocsia eleiben.”

A levél azzal fejeződik be, hogy Chernel nagyot szolgálhat hazánknak,

² Nagy I.: i. m. p. 26.

és „mi sem leszünk fáradtságáról feledékenyek” – írja a fejedelem.

Most megszakitjuk írásunkat nagyon praktikus, mára már talán nem is ismert mindennapi, köznapi tárgyakról szóló gondolatokkal.

Az első a konyhakocsi, amelyről nagyon ritkán esett szó a korabeli leírásokban, pedig hosszabb utazások esetén nélkülözhetetlen kellék volt. Ez egy nagyobb, speciálisan felépített, különleges szekeret jelentett. Rajta szállították a különböző konyhai felszereléseket, egy tűzhelyféléet, gondosan őrizve a legkényesebb és legdrágább fűszereket. Eső, hó, hideg ellen a teteje le volt fedve, sőt az oldalán is leeresztették a vastagon szótt ruhaanyagot. Ezen főztek, rossz időben étkeztek is, valóban a konyha szerepét töltötte be. És a cselédség tagjai közül néhányan itt aludtak, hogy éjszakára a tűz ne aludjék ki, mert másnap kora hajnalban, vagy tán már éjszaka kezdődött a konyhai munka előlről.

A másik itt nem érintett téma a kenyér. Ebben a században (mivel másfajta köret nem volt) mindenhez kenyeret, kukoricalepényt, puliszkát stb. ettek. Utazás alatt nem volt lehetőségük kemencében sütni, ezért valamilyen felforrósított fémlapon, jó időben a szabadban kőlapon sütötték azt. Ez már akkor is kovászolt kenyér volt, csak lepényformára készült. A kor lányai-asszonyai nagy mesterei voltak ennek a fajta kenyérfőzésnek.

Arról sem esik szó, hogy miképp szállították e hosszú utakra a tartós élelmiszereket. Például a lesózott, felfüstölt húsféléket, amiből rengeteget ettek, és mindehhez az előbb említett kenyérfélére volt szükség. Az, hogy

útközben elejtettek véletlenül egy-egy vadat, az nagy szerencse lehetett, hisz nem volt idejük vadászni.

Szintén kimaradt a harmadik legfontosabb, naponta használt „élelmiszerük”, a bor. Ugyanis a sok hús emésztéséhez erre szükségük volt. De még annál is fontosabb szempont volt, hogy a folyóvizet nem itták meg, félve a járványoktól és a fertőzéstől. Még a nők is legfeljebb hígítva, de bort ittak. A vizet csak tisztálkodásra, mosásra, felforralva pedig főzésre használták.

A következő rövid levelek jóval kevesebb új információt tartalmaznak, keltezésük is nagyon közeli, június 22-e és július 4-e közöttiek, ezért csak a legfontosabb és valóban új momentumokat emeljük ki. Mint kiderül, a fejedelem 16 pontban állította össze az általunk nem ismert kéréseit. Óvatosan kéri, hogy a tárgyalás az országunk szabadságának és sérelmére nem legyen. Továbbá ennek minden mozzanatáról éjjel-nappal értesítse a fejedelmi udvart. Sürgeti is Chernelt az indulásra, és kéri, hogy jól válogassa meg a kíséretét. Néhány nevet ki is zár a kíváncsiskodó, önjelölt társak közül. (Klobusiczky N., Csáki István, Kékedy Zsigmond és szolgája. De legfőképp egy személytől óvja őt, ez Usz István. Aki előbb Sáros vármegyei alispán, majd szepesi kamarai tanácsos, végül Sáros vár kapitánya volt. A célzások alapján kiderül, hogy mind ő, mind pedig a családja „kettős” életet élt, tehát nem volt megbízható ember.)

A negyedik levélben egy, a mai olvasó számára is érdekes magánjellegű kérés és leírás olvasható: „értvén kdnek ruhából való fogyatkozását” küldenek neki 6 sing (kb. 60-62 cm) „skarlatot, 20 sing sima atlatot”. 13-ból csináltas-

son magának dolmányt; 3-mal pedig béleltesse ki a mentéjét. Mindkettő divatos magyar férfi ruhaviselet volt akkor. A dolmány térdig vagy combközépig érő testhezálló, felálló gallérú ruhadarab volt, általában skarlátból, azaz vörösre festett posztóból varrták. A mente pedig rövid, sokszor szőrmevel díszített kabát, amelyet a bal vállukon lógatva (panyókára vetve) viseltek. Anyaga általában selyemből készült, fényes és drága szövet volt. A két ruhadarab egyéb kellékeiről, kiegészítőiről nem esik szó, pedig az azon lévő gombok, zsinórok, esetleg díszes (ezüst?) lánc nem kis összegbe kerülhetett. Feltehetően ezt a követ maga fizette a gombkötőnek vagy magának a szabónak, aki megrendelte ezeket, az útra kapott pénzéből.

Úgy látszik, hogy a fejedelem nagyon komolyan kezelte a kérdést, hogy a lengyel király előtt a követe ne egyszerű úti ruhában vagy fegyveresen jelenjen meg. Hanem méltón képviselje magyaros ruhadarajaival a küldő személyt, Erdélyt, és tisztelje meg királyi vendéglátóját.³

Chernel György a fejedelem által küldött, akkor még felhengerelt leveleket mind egymásba kötözve őrizte – az nem derül ki, hogy milyen titkos helyen, feltehetően valami vastag ládában.

Végül szólnunk kell a harmadik, már fentebb említett levélről is, amely más kéz írása és megfogalmazása. Jelen szerző csupán néhány következtetést próbál e hosszú mondatszövevények-

ből megfejtetni: talán az a lényege, hogy a fejedelem attól tart, II. Ferdinánd német–római császár és magyar király meg akarja támadni Lengyelországot. Ezáltal Erdély északi, a lengyel határral közös megyéi is veszélybe kerülhetnek. És „ezzel jövődre ő magok romlására fognak kaput nyitni az mi veszedelmünkkel”. Korábban célzás van a déli, török terjeszkedésre is, de a levélíró elkanyarodik még Moldvába is. Mindenesetre semmiféle akkori és utólagos történelmi tény, mozzanat nem maradt fenn (jelen ismereteink szerint), amely erre a leendő, várható eseményre utalna.

És itt vége szakad e titkos küldetés pár levelének. Csupán néhány dolgot gyűjtöttünk össze, amelyre a szerző, az olvasó is bizonyára kíváncsi lett volna.

Mi lehetett ennek a nagyon titkos küldetésnek az oka és a célja? Sikerült-e Varsóban találkozni a lengyel királlyal, és rendezni a pontokba szedett kívánságokat? Milyen eredménnyel és mikor tért haza a küldöttség?

Mivel mi, erdélyi magyarok mentünk kéréssel, illetl pazar ajándékat, ajándékokat vinni mind a királynak és családtagjainak, mind pedig a közvetlenül őt kiszolgáló uraknak, talán még az ajtónállónak is (lásd a török követségeink!).

De írjunk prózaibb dolgokról is. Hol, min aludt a hosszú úton Chernel György, hisz nem éjszakázhatott örök-ké lóháton? Hogyan és hol tudta őrizni a titkos leveleket? Kik és hányan felügyelték a követ személyét és a nem említett ajándékokat? Hol tudott egy ilyen népes küldöttség letáborozni hosszabb időre Varsó környékét, ahonnan viszonylag hamar be lehetett érni

³ Még egy apró figyelmesség a fejedelem részéről: kéri, ha Chernelnek lesz rá alkalma, említse a királynak: Dobó Ferenc kapja vissza a határhoz közeli házát Dobsinán, amelyről hiteles levele van és az ő tulajdona.

a követnek a tárgyalások helyszínére? Név szerint kik lehettek a bizalmasai a tárgyalásairól a deákon kívül, akik gyorsan vitték a híreket, leveleket Erdélybe? Milyen elismerést és jutal-

mat kapott megérkezése után a fejedelemtől (rang, birtokok)?

Az olvasóra bízunk a további kérdéseket, vagy egy olyan történészre, aki a titkot meg tudja fejtetni.

Fekvő női akt